

The Structure of the Execution of Iranian Criminal Sentences in the Light of the Principle of Judicial Independence

Hasan Ali Moazenzadegan¹ Behzad Jahani^{*2}

1. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Email: moazenzadegan@gmail.com

2. Ph.D. Student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: jahani365@yahoo.com

ABSTRACT

The execution of criminal sentences is the result of the criminal investigation process and the result of all the previous efforts of law enforcement. The criminal justice system at this stage has institutions and actors that are responsible for enforcing various criminal judgments. An examination of the different legal systems shows that there are two general patterns in the structure of enforcement. In many countries, the enforcement of judgments is entrusted to the judiciary, which itself can be a subset of the executive or the judiciary. Execution of sentences. However, the structure and manner of execution of judgments is based on a series of rules and regulations that are derived from the principles of fair trial. These principles, which are the result of years of human efforts to humanize criminal

S.D.I.L.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

انجمن محققین حقوق مجازات

انجمن محققین حقوق مجازات

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/JCLC.2021.268731.1459

Received:

7 August 2021

Accepted:

13 October 2021

Published:

19 February 2022

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

law, are accepted in international documents and guide lawmakers in establishing appropriate organizations and how to implement criminal judgments. One of the most important principles of fair trial related to enforcement, which has not been discussed so far, is the principle of judicial independence in the execution of criminal sentences, which has two aspects of structural and personal independence; That is, both the institution and the executive judge must be independent. But this principle faces serious challenges in Iran; Because now, on the one hand, the Deputy for Execution of Criminal Judgments is a subset of the Prosecutor's Office, and the Executing Judge is basically under the supervision of the Prosecutor, both of whom lack full independence in executing sentences, and on the other hand, the Execution Judge has the power to change the sentence. The use of correctional institutions such as parole and suspension of punishment is not contrary to the principle of judicial independence and individualization of punishments. However, in other legal systems, serious steps in the field of structural and personal judicial independence in the execution of sentences The penalty has been lifted.

Keywords: Enforcement of Criminal Judgments, Judicial Independence, Structure, Judge of Enforcement of Judgments, Prosecutor's Office.

Excerpted from the dissertation entitled "Optimal structure of execution of criminal sentences in the light of the principles of fair trial" Faculty of Law and Political Science. Allameh Tabatabai University.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Acknowledgements:

Hassan-Ali Moazen Zadegan: Conceptualization, Formal analysis, Data Curation, Supervision.

Behzad jahani: Methodology, Writing - Review & Editing, Resources, Writing - Original Draft, Investigation.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Moazenzadegan, Hasan Ali & Behzad Jahani "The Structure of the Execution of Iranian Criminal Sentences in the Light of the Principle of Judicial Independence" *Journal of Criminal Law and Criminology* 9, no. 18 (February 19, 2022): 31-55.

E x t e n d e d   A b s t r a c t

Achieving justice and establishing public order is not possible except in the light of the institutions that are responsible for doing so. Hence, the judiciary of each country and the legal system have different structures and sub-categories. One of the sub-divisions of the judiciary is the institution of execution of criminal sentences, which is entrusted to various institutions in legal systems. In fact, the institution of execution of criminal sentences is the executive structure of the execution stage of sentences. It is at this point that all the efforts of those involved in criminal proceedings, including the police and judges, come to fruition, and the existence of an appropriate enforcement structure better fulfills legislative and judicial policies. But one of the main indicators affecting the structure and implementation of criminal judgments is a fair trial. A fair trial is a process by which the accused is prosecuted during the criminal proceedings from the stage of the discovery of the crime to the execution of the sentence under the principles and rules that guarantee his rights; In such a way that other people are also optimistic about the realization of justice in society. Today, the principles of fair trial are global in nature and are enforced by legal systems. One of these principles is the principle of judicial independence. The execution of criminal sentences is the result of the criminal investigation process and the result of all the previous efforts of law enforcement. The criminal justice system at this stage has institutions and actors that are responsible for enforcing various criminal judgments. An examination of the different legal systems shows that there are two general patterns in the structure of enforcement. In many countries, the enforcement of judgments is entrusted to the judiciary, which itself can be a subset of the executive or the judiciary. Execution of sentences. However, the structure and manner of execution of judgments is based on a series of rules and regulations that are derived from the principles of fair trial. These principles, which are the result of years of human efforts to humanize criminal law, are accepted in international documents and guide lawmakers in establishing appropriate organizations and how to implement criminal judgments. One of the most important principles of fair trial related to enforcement, which has not been discussed so far, is the principle of judicial independence in the execution of criminal sentences, which has two aspects of structural and personal independence; That is, both the institution and the executive judge must be independent. But this

principle faces serious challenges in Iran; Because now, on the one hand, the Deputy for Execution of Criminal Judgments is a subset of the Prosecutor's Office, and the Executing Judge is basically under the supervision of the Prosecutor, both of whom lack full independence in executing sentences, and on the other hand, the Execution Judge has the power to change the sentence. The use of correctional institutions such as parole and suspension of punishment is not contrary to the principle of judicial independence and individualization of punishments. However, in other legal systems, serious steps in the field of structural and personal judicial independence in the execution of sentences The penalty has been lifted. It seems that the best institution for the execution of criminal judgments is the independent court, which can be called the "court for the execution of criminal judgments". An experience that the French judicial system has gone through well and can also be considered by the Iranian legislature. Therefore, it is suggested that with the approval of an independent and comprehensive law entitled "Law on the Execution of Criminal Judgments", an institution called the "Court of Execution of Criminal Judgments" be established in each city court or criminal justice complex. This court can have different branches or branches and its judges have the knowledge, judicial independence, sufficient authority, judicial experience and the necessary expertise in enforcing judgments. After the verdict is finalized and the case is sent, this authority will carry out the execution of the verdicts with the help of other experts, as well as paramilitary institutions. While the principle of judicial independence from extrajudicial institutions has been accepted; However, giving sufficient authority to individuals such as social workers and related institutions, so as not to conflict with the principle of independence, would be desirable in line with the principle of individualizing punishments.

ساختار اجرای احکام کیفری ایران در پرتو اصل استقلال قضایی

حسنعلی مؤذن زادگان*^۱ بهزاد جهانی^۲

۱. دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

* نویسنده مسؤل: Email: moazen-zadegan@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

Email: jahani365@yahoo.com

چکیده:

مرحله اجرای احکام کیفری، ثمره فرایند رسیدگی کیفری و برآمد همه تلاش‌های پیشین مجریان قانون است. سیستم عدالت کیفری در این مرحله، دارای نهادها و کنشگرانی است که وظیفه اجرای آرای مختلف کیفری را برعهده دارند. بررسی نظام‌های حقوقی مختلف، نشانگر آن است که دو الگوی کلی در زمینه ساختار اجرا وجود دارد. در بسیاری از کشورها، اجرای احکام برعهده نهاد دادسرا نهاده شده که خود می‌تواند زیرمجموعه قوه مجریه و یا قوه قضاییه باشد و در برخی از کشورها، اجرای احکام برعهده نهاد دادگاه گذارده شده و این مرجع همان دادگاه صادرکننده حکم و یا دادگاه مستقل اجرای احکام است. به هر روی، ساختار و شیوه اجرای احکام، مبتنی بر یک سلسله قواعد و مقررات است که برآمده از اصول دادرسی منصفانه هستند. این اصول که نتیجه سال‌ها تلاش انسان برای انسانی کردن حقوق کیفری است، در اسناد جهانی موردپذیرش قرار گرفته و راهنمای قانونگذاران در ایجاد تشکیلات

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

پژوهش‌کده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/CLC.2021.268731.1459

تاریخ دریافت:

۱۶ مرداد ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۲۱ مهر ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۳۰ بهمن ۱۴۰۰

مناسب و چگونگی اجرای آرای کیفری هستند. یکی از مهم‌ترین اصول دادرسی منصفانه مربوط به اجرا که تاکنون کمتر به آن پرداخته شده، اصل استقلال قضایی در اجرای احکام کیفری است که دارای دو جنبه استقلال ساختاری و شخصی است؛ یعنی هم نهاد و هم قاضی اجرا باید مستقل باشند. اما این اصل در ایران با چالش‌های جدی مواجه است؛ زیرا اکنون از یک سو، معاونت اجرای احکام کیفری، زیرمجموعه دادسرا است و قاضی اجرا نیز اصولاً تحت نظارت دادستان عمل می‌کند که هر دو فاقد استقلال کامل در اجرای احکام می‌باشند و از دیگر سو، قاضی اجرا، صلاحیت تغییر در کیفر و استفاده از نهادهای اصلاحی و ارفاقی همچون آزادی مشروط و تعلیق اجرای مجازات را ندارد که مغایر با اصل استقلال قضایی و فردی کردن کیفرها است. حال آنکه در سایر نظام‌های حقوقی، گام‌های جدی در زمینه استقلال قضایی ساختاری و شخصی در مرحله اجرای احکام کیفری برداشته شده است.

کلیدواژه‌ها:

اجرای احکام کیفری، استقلال قضایی، ساختار، قاضی اجرای احکام، دادسرا.

برگرفته از پایان‌نامه با عنوان «ساختار مطلوب اجرای احکام کیفری در پرتو اصول دادرسی منصفانه» دانشکده حقوق و علوم سیاسی. دانشگاه علامه طباطبائی.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

حسنعلی مؤذن‌زادگان: مفهوم‌سازی، تحلیل، نظارت، نظارت بر داده‌ها.
بهزاد جهانی: نوشتن - بررسی و ویرایش، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، روش‌شناسی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

مؤذن‌زادگان، حسنعلی و بهزاد جهانی «ساختار اجرای احکام کیفری ایران در پرتو اصل استقلال قضایی». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۹، ش. ۱۸ (۳۰ بهمن، ۱۴۰۰): ۳۱-۵۵.

مقدمه

دستیابی به عدالت و برقراری نظم عمومی جز در پرتو نهادهایی که عهده‌دار انجام آن باشند، امکان‌پذیر نیست. از این رو، قوه قضاییه و دادگستری هر کشور و نظام حقوقی، دارای ساختار و زیرمجموعه‌های مختلف هستند. یکی از زیرمجموعه‌های دادگستری، نهاد اجرای احکام کیفری است که در نظام‌های حقوقی برعهده نهادهای مختلفی گذارده شده است. به‌واقع، نهاد اجرای احکام کیفری، ساختار اجرایی مرحله اجرای احکام است. در این مرحله است که تمام تلاش‌های افراد دست‌اندرکار در دادرسی کیفری اعم از پلیس و قضات به بار می‌نشیند و وجود ساختار مناسب اجرا، سیاست‌های تقنینی و قضایی را به نحو بهتری برآورده می‌کند. اما یکی از شاخص‌های اصلی مؤثر بر ساختار و چگونگی اجرای احکام کیفری، دادرسی منصفانه است. دادرسی منصفانه، فرایندی است که به موجب آن، متهم، طی دادرسی کیفری از مرحله کشف جرم تا اجرای حکم در پناه اصول و قواعدی که حقوق وی را تضمین کند مورد پیگرد قرار می‌گیرد؛ به‌گونه‌ای که اشخاص دیگر نیز نسبت به تحقق عدالت در جامعه خوش‌بین باشند. امروزه اصول دادرسی منصفانه جنبه جهانی پیدا کرده و نظام‌های حقوقی آنها را رعایت می‌نمایند. از جمله این اصول می‌توان به اصل استقلال قضایی اشاره نمود. هرچند قانونگذار ایرانی به‌صراحت از این اصل در مرحله اجرا نامی نبرده است؛ اما ماده ۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ به این اصل اشاره و مقرر می‌دارد: «مراجع قضایی باید با بی‌طرفی و استقلال کامل به اتهام انتسابی به اشخاص... رسیدگی و تصمیم مقتضی اتخاذ نمایند ...»

با تصویب قانون پیش‌گفته، مقنن در پنج فصل و از مواد ۴۸۴ تا ۵۵۸، مباحث اجرای احکام کیفری را تدوین نموده است. در مقررات کنونی، همچنان دادرسی، به‌عنوان نهاد اجرای حکم معرفی و یکی از وظایف ذاتی دادستان، اجرای احکام کیفری دانسته شده است. بر این اساس، معاونت اجرای احکام کیفری تحت نظارت و ریاست دادستان، تشکیل شده و انجام وظیفه می‌کند و در صورت ضرورت دارای واحد یا واحدهای تخصصی برای اجرای احکام خواهد بود. البته تشکیل معاونت اجرای احکام کیفری اجباری نیست و قاضی اجرای احکام نیز معاون دادستان (دادیار) است. اعضای تشکیلات اجرای احکام علاوه بر دادستان و قاضی اجرای احکام، مددکار اجتماعی، مأمور اجرا و مأمور مراقبتی می‌باشند. (مواد ۴۸۴ و ۴۸۵ قانون آیین دادرسی کیفری) بنابراین اکنون مرجع اجرای احکام کیفری، ساختار، مدل و نیروی انسانی مشخصی دارد. به‌نظر می‌رسد قانونگذار در پی دو اصل اساسی ساختارمند شدن اجرا و تخصصی شدن اجرای احکام کیفری بوده است؛ زیرا یک قاضی به‌تنهایی نمی‌تواند همه امور مربوط به اجرا را انجام دهد، بلکه اجرای احکام مستلزم وجود ساختار قضایی مناسب به همراه قضات و منابع انسانی متخصص همچون مددکاران اجتماعی و مأموران مراقب است.

علی‌رغم گام‌های روبه‌جلو قانونگذار، همچنان میزان استقلال و تبعیت قاضی اجرای احکام کیفری و نهاد اجرا در تعامل با دادستان، دادگاه صادرکننده رأی و سایر نهادهای کیفری ابهاماتی دارد.

اینک پرسش‌های مهمی در خصوص ساختار اجرای احکام کیفری و اصل استقلال قضایی مطرح می‌شود؛ از جمله آنکه ساختار اجرای احکام کیفری در نظام‌های حقوقی مختلف چگونه است؟ تأثیر اصل استقلال قضایی بر ساختار اجرا چیست؟ تعامل قضایی اجرای احکام با دادستان چگونه است؟ و ساختار مطلوب اجرای احکام در پرتو اصل استقلال قضایی چیست؟ مقاله پیش رو، با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و مطالعات مقایسه‌ای، طی سه مبحث اصلی واژه‌شناسی، انواع ساختارها در اجرای احکام و ارتباط نهاد اجرا با سایر نهادهای کیفری به بررسی ساختار اجرای احکام کیفری در ایران و سایر نظام‌های حقوقی در پرتو اصل استقلال قضایی می‌پردازد و در نهایت ساختار پیشنهادی مطلوب اجرای احکام کیفری پیشنهاد خواهد شد.

۱- واژه‌شناسی

۱-۱- ساختار اجرای احکام کیفری

اصطلاح «ساختار اجرای احکام کیفری» خود از دو اصطلاح «ساختار» و «اجرای احکام کیفری» تشکیل شده است. واژه «ساختار» از ریشه کلمه «ساخت» است که در لغت به معنای ساختن، طرز و حالت و شکل ساختن، شیوه، سازش و آمادگی آمده است.^۱ ساختار در معنای اصطلاحی نیز به «رابطه ثابت و قانونمند بین اجزا و عناصر یک نظام یا یک کل» تعریف شده است.^۲ به‌واقع از واژه ساختار هم برای اطلاق بر کلیت چیزی و هم برای اشاره به روابط ثابت بین اجزای چیزی، استفاده می‌شود. اجرای احکام کیفری نیز آخرین مرحله دادرسی‌های کیفری است. مرحله‌ای که با اجرای مجازات علیه مجرم، واکنش اجتماعی به‌صورت سرکوبگرانه و یا پیشگیرانه در قبال پدیده بزه، آشکار و عدالت اجرا می‌شود. از این رو به مجموع اعمالی که به‌منظور اجرای آرای کیفری دادگاه انجام می‌گیرد، اجرای احکام کیفری می‌گویند. با توجه به ارائه تعریف ساختار و همچنین اجرای احکام کیفری، می‌توان گفت ساختار اجرای احکام کیفری شامل سازمان و اشخاصی است که وظیفه اجرای آرای کیفری را برعهده دارند. قانونگذاران، اهداف مختلفی از اجرای آرای کیفری در نظر دارند و دست یافتن به این اهداف جز در پرتو اعمال صحیح کیفر امکان‌پذیر نخواهد بود؛ لذا آنها کوشیده‌اند تا ساختار دقیق و منسجمی را برای مرحله اجرای احکام ایجاد کرده و اشخاص خاصی را مسؤول اجرای حکم قرار دهند.

۲-۱- اصل استقلال قضایی در اجرای احکام کیفری

واژه استقلال در لغت به معنای بی‌نیازی و وابسته نبودن به دیگری و در اصطلاح، به معنای مصونیت از نفوذ و کنترل خارجی آمده است.^۳ اما اصل استقلال قضایی در اسناد مختلف بین‌المللی^۴ و

۱. حسن عمید، فرهنگ فارسی (تهران: نشر راه رشد، ۱۳۸۹) ۶۲۰.

۲. پرویز بابایی، فرهنگ اصطلاحات فلسفه (تهران: نشر نگاه، ۱۳۹۰)، ۲۹۹.

۳. مصطفی فضائی، *دادرسی عادلانه* (تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴)، ۸۰.

۴. در این زمینه ماده ۱۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ بیان می‌دارد: «هر شخص با مساوات کامل حق ←

همچنین قوانین داخلی^۵، به طور صریح تعریف نشده و فقط گفته شده است که اتهامات کیفری باید توسط دادگاه مستقل رسیدگی شود. در عین حال استقلال قضایی را می‌توان به «قدرت تصمیم‌گیری آزادانه دادرسی نسبت به یک موضوع» تعریف کرد.^۶ دادرسی منصفانه ایجاب می‌کند که قضات به لحاظ نهادی و شخصی مستقل از نفوذ و کنترل قدرت سیاسی و اجرایی باشند.^۷ این اصل از مبانی مستحکمی همچون اصل حاکمیت قانون، تأمین اعتماد عمومی و رعایت حقوق و آزادی‌های فردی برخوردار است و پیشینه آن به نظریه «تفکیک قوا»^۸ در اندیشه دانشمندی چون منتسکیو و جان لاک^۹ بازمی‌گردد. هدف اصل استقلال نیز از یک سو، تضمین رسیدگی منصفانه و حمایت از مردم‌سالاری و ارزش‌های آن و از سوی دیگر، حمایت از دستگاه عدالت و دادگستری است.^{۱۰}

اصل استقلال قضایی در معنای عام خود، به استقلال ساختاری یا نهادی^{۱۱} و استقلال انفرادی یا شخصی^{۱۲} قابل تفکیک است. این تقسیم‌بندی برگرفته شده از یک رأی دیوان عالی کشور کانادا است. بر اساس رأی مذکور، استقلال قوه قضاییه از سایر نهادهای حکومتی از نوع استقلال ساختاری است و استقلال شخصی، مربوط به یک قاضی خاص می‌شود که باید از سایر اعضای قوه قضاییه و دیگران مستقل باشد.^{۱۳} استقلال ساختاری دستگاه قضایی ناشی از اصل تفکیک قوا است. این اصل ایجاب می‌کند که قوای سه‌گانه دارای استقلال نسبی بوده و در انجام وظایف خود مستقل باشند. این اصل همچنین اقتضا دارد که تشکیل محاکم و انتصاب قضات و مناسبات اداری و مالی آن با قوای دیگر، تابع اصل استقلال باشد.^{۱۴} به هر روی، یکی از مهم‌ترین اقدامات ضروری در جهت تضمین

دارد که دعوايش در دادگاهی مستقل و بی‌طرف، منصفانه و علنی رسیدگی شود و چنین دادگاهی درباره حقوق و الزامات وی، یا هر اتهام جزایی که به او زده شده باشد، تصمیم بگیرد.» ماده ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی نیز اعلام می‌دارد: «هر فرد حق دارد به اتهام کیفری یا حقوق و تعهدات او در یک دعوای حقوقی، در یک جلسه علنی و منصفانه توسط دادگاه صلاحیت‌دار مستقل و قانونی رسیدگی شود.»

۵. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اصول متعددی از جمله اصول ۵۷ و ۱۵۶، به صراحت اصل استقلال را به رسمیت شناخته که نشان‌دهنده تأکید و حساسیت قانونگذار قانون اساسی نسبت به اصل مذکور است. طبق اصل ۵۷ قانون اساسی: «قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت بر طبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند.» اصل ۱۵۶ نیز بیان می‌دارد: «قوه قضائیه قوه‌ای است مستقل که پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسوول تحقق بخشیدن به عدالت و عهده‌دار وظایف زیر است ...»

6. Kelly, William. "An Independent Judiciary: the core of the rule of law", International center for criminal law reform and criminal justice policy. 3, <http://www.iccir.law.ubc.ca>.

۷. مهدی کاظمی جویباری، «قراءت جرم‌شناختی موازین دادرسی عادلانه» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۸)، ۷۲.

8. Separation of Powers

9. Montesquieu, John Locke.

۱۰. زینب باقری نژاد، *اصول آیین دادرسی کیفری* (تهران: نشر خرسندی، ۱۳۹۴)، ۲۵۰.

11. Institutional Independence

12. Individual Independence

۱۳. محمدقاسم تنگستانی، *استقلال و مسوولیت قوه قضائیه* (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۷)، ۴۲.

14. Handbook on criminal justice responses to terrorism (UNODC Vient, 2009), 90

استقلال قضایی، ایجاد ساختار مناسب برای انجام امور قضایی است. علاوه بر استقلال ساختاری، مقامات تصمیم گیر قضایی، یعنی قضات، باید از ویژگی استقلال شخصی برخوردار باشند. منظور از استقلال شخصی، استقلال قاضی در تصمیم گیری های قضایی است. به این معنی که قاضی باید وظیفه خود را طبق قانون و بدون هرگونه نگرانی انجام دهد و در تصمیم گیری هایش آزاد باشد. اصل استقلال قضایی و الزامات آن، در مرحله اجرای احکام کیفری اهمیت بسزایی دارد و به همین دلیل می توان از اصل استقلال نهاد اجرای احکام کیفری به عنوان یکی از اصول دادرسی منصفانه نام برد. براین اساس، نهاد و قاضی اجرا باید همچون دادگاهها و دادرسان، مستقل باشند و در چهارچوب قانون، نسبت به محکومان رفتار کنند و دیگر مقامات قضایی و یا مقامات اداری قوه قضاییه و همچنین قوه مجریه، نباید در کار قاضی اجرا دخالت نمایند.

۲- انواع ساختارها در اجرای احکام کیفری

عدالت کیفری همواره با واژه نظام و سیستم همراه است و وقتی صحبت از نظام و سیستم می شود، باید بپذیریم که عدالت کیفری از زیرمجموعه ها و زیرنهادهایی تشکیل شده که در کنار یکدیگر، رسالت تأمین امنیت را به عهده دارند^{۱۵} و از جمله این نهادها، اجرای احکام کیفری است. آنچه به ساختار اجرای احکام کیفری سر و سامان می دهد، قضات و اشخاص متخصص و همچنین نهادهای قضایی و اجرایی لازم می باشند.

واضح است که هر کشور یا جامعه ای، دارای تاریخ، سنت های حقوقی، نظام سیاسی و فرهنگ خاص خود است؛ بنابراین نمی توان سازکار واحدی را برای تأمین استقلال قضایی در دو بُعد ساختاری و شخصی برای همه کشورها طراحی کرد.^{۱۶} به هر روی، در نظام های حقوقی مختلف، ساختار اجرای احکام کیفری، به عنوان بخشی از ساختار دادگستری، متفاوت از همدیگر است. مطالعه مقایسه ای موضوع بیانگر آن است که از یک سو، اجرای احکام می تواند برعهده دادرسان و مقامات آن باشد که در این فرض، بر اساس نظام حقوقی هر کشور، دادرسان زیرمجموعه قوه قضاییه یا قوه مجریه خواهد بود و از دیگر سو، اجرای احکام می تواند برعهده دادگاه و مقامات آن باشد که در این فرض نیز، دادگاه اجرای حکم می تواند همان دادگاه صادرکننده حکم و یا دادگاهی مستقل باشد. در برخی از کشورها نیز اجرای احکام برعهده نهادهای مختلفی گذارده شده است که می تواند زیرمجموعه قوه قضاییه،

۱۵. علی حسین نجفی ابرندآبادی، *درآمدی بر پژوهش در نظام عدالت کیفری: فرصتها و چالشها، سخنرانی در همایش ملی پژوهش در نظام عدالت کیفری، اداره کل دفتر آموزش و پژوهش نیروهای مسلح (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۳)، ۵۳.*

۱۶. در مورد وضعیت سازمانی دستگاه قضایی به طور کلی دو الگو وجود دارد. اول، استقلال کارکردی دستگاه قضایی در تصمیم گیری قضایی، اما وابسته به قوه مجریه در امور اداری و مالی و دوم، ایجاد یک دستگاه قضایی مستقل که از صلاحیت های لازم درخصوص مسائل مربوط به اداره و بودجه این دستگاه برخوردار باشد. الگوی نخست در اروپا و به ویژه در انگلیس و آلمان غالب است و الگوی دوم، در آمریکا و تعداد کمی از کشورهای اروپای غربی و بسیاری از کشورهای آمریکای لاتین، قابل ملاحظه است.

(Office of democracy and governance, *Guidance for promoting judicial independence and impartiality* (Washington DC: US agency for International Development, 2002), 158).

قوه مجریه و یا حتی بخش خصوصی باشد.

۲-۱- اجرای احکام در ساختار دادسرا

دادسرا که یک نهاد اصیل حقوق قضایی فرانسه است، در بسیاری از کشورهای جهان وجود دارد. به گونه‌ای که می‌توان گفت امروزه اکثریت قریب به اتفاق کشورها دارای دادسرا و نهاد دادستانی هستند.^{۱۷} دادسراها در کشورهای مختلف دارای کارکردهای خاصی هستند؛ ولی اکثر کشورها، کارکرد این نهاد را بیشتر اجرایی تا قضایی دانسته و آن را زیرمجموعه قوه مجریه «غالباً وزارت دادگستری» قرار داده‌اند و یکی از وظایفی که برعهده نهاد دادسرا گذارده شده، اجرای آرای مختلف کیفری و نظارت بر آن است که هم دارای جنبه‌های اجرایی و هم جنبه‌های قضایی است.

لازم به ذکر است مبنای نظری قابل‌اعتنایی در زمینه جایگاه مطلوب دادسرا و دادستانی در میان قوا وجود ندارد و این موضوع در مباحث مربوط به تفکیک قوا نیز مغفول مانده است.^{۱۸} اسناد بین‌المللی هم شکل خاصی از جایگاه حقوقی - اساسی یا نهادی را در مورد دادستانی توصیه نکرده‌اند و اصولاً هیچ متن الزام‌آوری در مورد دادستانی وجود ندارد. با این حال، در نظام حقوق اساسی مدرن، بر مبنای تفکیک قوا، موقعیت این نهاد در میان سه قوه اهمیت بسیار دارد.^{۱۹} به هر روی سه الگوی کلی در مورد جایگاه دادسرا وجود دارد. الگوی اول دادسرا را در ساختار قوه مجریه قرار داده، الگوی دوم دادسرا را ملحق به قوه قضاییه دانسته و الگوی سوم نیز دادسراها را مستقل از هر دو قوه پیش‌گفته دانسته است. در الگوی قرار گرفتن دادسرا در ساختار قوه مجریه، نظام‌های حقوقی فرانسه، انگلستان، هلند، آلمان و آمریکا؛ در الگوی ملحق بودن دادسرا به قوه قضاییه، ایران و ایتالیا و در الگوی دادسراهای مستقل، نظام‌های حقوقی همچون شیلی و آفریقای جنوبی قابل‌ذکر هستند.^{۲۰} در کشورهایی که

۱۷. جواد حبیبی تبار، گام به گام با نهاد دادسرا (قم: نشر گام به گام، ۱۳۸۸)، ۳۴.

۱۸. طرفداران وابستگی دادسرا به قوه مجریه برآنند که قوه مجریه مسؤول تدوین و اجرای سیاست عمومی کشور است و باید ابزار لازم برای اجرای آن را داشته باشد و وابسته نبودن دادسرا به قوه مجریه به ایجاد شکاف در اجرای سیاست جنایی منتهی می‌شود. از منظر تاریخی نیز در ابتدا این نهاد برای دفاع از منافع سلطنت و حکومت‌ها ایجاد شد و به همین دلیل زیرمجموعه قوه مجریه قرار گرفته است. در مقابل، طرفداران وابستگی دادسرا به قوه قضاییه، خواهان ایجاد ساختاری مستقل از قوه مجریه با هدف حفظ و تضمین عدالت هستند. از نظر این گروه لازم است استقلال کلیه دست‌اندرکاران حوزه عدالت از جمله دادستان‌ها و مقامات قضایی دادسرا حفظ شود. اعضای دادسرا باید قاضی بوده و دارای ویژگی‌های خاص باشند.

۱۹. محمد جلالی و سعید برخوردار، «بررسی تطبیقی عوامل مؤثر بر جایگاه حقوقی - اساسی دادستانی در میان قوا»،

فصلنامه پژوهش حقوق عمومی ۶۳(۱۳۹۸)، ۱۳۰.

۲۰. در کشورهای فرانسه، هلند و آمریکا، دادستانی بخشی از قوه مجریه است و وزیر دادگستری در رأس سلسله‌مراتب آن قرار دارد. در کشور انگلستان، دادستانی کل، زیرمجموعه قوه مجریه است و دادستان کل، وزیر دادگستری در امور کیفری و در رأس اداره دادستانی کل است و به پارلمان درباره عملکرد دادستانی پاسخگو است. در آلمان، در معیت هر دادگاه محلی، منطقه‌ای و عالی منطقه‌ای، یک دادسرا وجود دارد و در نهایت همه این دادسراها زیرمجموعه وزارت دادگستری هر یک از ۱۶ ایالت آلمان هستند. اما در ایتالیا، نهاد دادسرا، نهادی مستقل و زیرمجموعه قوه قضاییه محسوب می‌شود که جهت تضمین استقلال آن، شورای عالی قضایی را ایجاد کرده‌اند که اعضای آن از میان قضات و دادستان‌ها ←

دادسرا وابسته به قوه مجریه است، مقامات آن از جمله دادستان اصطلاحاً «قاضی» نیستند؛ بلکه طرفدار حقوق و منافع هیأت حاکمه محسوب می‌شوند. بنابراین، اجرای احکام نیز بیشتر ماهیت اجرایی دارد. اما در کشورهایی که دادسرا وابسته به قوه قضاییه است، دادستان و مقامات دادسرا، «قاضی» محسوب می‌شوند و اجرای احکام کیفری بیشتر جنبه قضایی به خود می‌گیرد. اینک که وضعیت دادسراها از حیث اصول استقلال و تفکیک قوا بیان شد، شایسته است از منظر تطبیقی، ساختار و کنشگران اجرای احکام کیفری در برخی از کشورهایی که در آن دادسرا، اجرای احکام را برعهده دارد، بیان شود.

در کشور آلمان، دادسرا نهاد اجرای مجازات است. در این کشور، دادسرا یک سازمان اجرایی - قضایی است و به همین دلیل بخشی از قوه مجریه محسوب می‌شود.^{۲۱} به موجب ماده ۱۴۱ قانون تشکیلات قضایی آلمان، در هر دادگاهی باید یک دادسرا با حفظ ساختار و سلسله‌مراتب مربوط وجود داشته باشد. دادستان‌ها در کنار قضات، تضمین‌کننده این واقعیت هستند که در مسائل کیفری عدالت تحقق می‌یابد. درواقع، آنها قضات کیفری را در صدور حکم عادلانه یاری می‌کنند. باوجوداین، دادسرا مستقل از دادگاه است. «ماده ۱۵۰ قانون تشکیلات قضایی»^{۲۲}

در کشور هلند، نهاد دادستانی عمومی که یکی از اجزای سازمان قضایی محسوب می‌شود، وظیفه نظارت بر اجرای مجازات و محکومیت‌ها را دارد. دادسرا در این کشور، زیرمجموعه وزارت دادگستری و قوه مجریه است و بنابراین، زیرمجموعه قوه قضاییه نیست.^{۲۳} این امر مبتنی بر دیدگاهی است که بر استقلال کامل قوا تأکید داشته و معتقد است از آنجاکه حل و فصل دعوی و رسیدگی به پرونده‌ها از وظایف قوه قضاییه است، تعقیب و درخواست پیگیری و اجرای مجازات مجرمان باید در صلاحیت قوه دیگر، یعنی قوه مجریه باشد تا قاضی و مدعی هر دو از یک مجموعه نبوده و موجب خدشه به اصل استقلال و بی‌طرفی قضات نشود. همچنین دادسرا برای اجرای مجازات از نهادهای پیرا قضایی دیگر نیز استفاده می‌کند؛ مانند آژانس تشکیلات امور زندان‌ها که همه مؤسسات ندامتگاهی در هلند زیرمجموعه آن هستند؛ به‌گونه‌ای که علاوه بر زندان‌های عادی، زندان‌های مربوط به نوجوانان و

انتخاب می‌شوند و مسؤولیت انتخاب‌ها، جابه‌جایی‌ها و برقراری نظم در دادسراها را برعهده دارند. در نظام حقوقی کشور آفریقای جنوبی، رئیس ملی دادستانی عمومی، توسط رئیس جمهور انتخاب می‌شود. باین‌حال در قانون اساسی به این نهاد در بخش مربوط به قوه قضاییه اشاره شده است و وزیر دادگستری امکان دخالت در امور دادستانی را ندارد. (Wium P. De Villiers, "Is the Prosecuting Authority under South African Law Politically Independent? An Investigation into the South African and Analogous Models". *Journal of Contemporary RomanDutch Law* 74(2001), 250.)

21. Eberhard Siegismund, "The public prosecution office in Germany: legal statues, functions and organization" in UNAFEI Annual Report for 2001 and Resource Material Series 60(2003), 64.

۲۲. مجتبی همتی، *آشنایی با نظام‌های قضایی در حقوق تطبیقی: آلمان* «تهران: مرکز انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۹۵».

۱۰۷ و ۱۰۸.

۲۳. براساس ساختار جدید قوه قضاییه در کشور هلند، این نهاد به‌عنوان قوه‌ای مستقل که دادگاه‌ها انجام دهنده وظایف آن هستند از نظر امور اداری و اجرایی تابع شورایی به نام شورای قضایی است. البته وزارت دادگستری نیز همچنان در ارتباط بسیار مستحکم با این شورا و مجموعه قوه قضاییه قرار دارد.

کلینیک‌های روان‌درمانی قانونی نیز تحت نظارت و هدایت این آژانس است. این آژانس خود زیر نظر وزارت دادگستری و قوه مجریه است. همچنین آژانس مرکزی وصول جریمه، وظیفه دریافت جریمه‌های نقدی را دارد و در راستای اجرای این هدف، سه اصل انصاف، مؤثر بودن و کارآمدی را رعایت می‌کند. البته علاوه بر وصول جریمه‌ها و جزای نقدی، این آژانس وظایف مهم دیگری از جمله دریافت خسارات ناشی از مسؤولیت مدنی، جریمه‌های رانندگی و جریمه‌های فوری را دارد.^{۲۴}

در کشور عربستان نیز نهاد دادستانی وجود دارد که «هیأت تحقیق و الادعاء العام» نام دارد و زیر نظر وزیر کشور فعالیت می‌کند. این هیأت به موجب فرمان پادشاه «ملک فهد» در سال ۱۴۰۹ هجری قمری و جهت ایجاد سازمان‌های متخصص در برقراری امنیت و عدالت و گسترش آزادی و بر اساس قواعد شرعی تشکیل شده است. تمام صلاحیت‌ها و اختیارات دادستانی عربستان، در قانون تشکیل آن «فرمان پادشاه بر تأسیس دادستانی» تعیین شده است. طبق ماده ۳ این قانون، یکی از صلاحیت‌های ذاتی نهاد دادستانی، نظارت بر اجرای احکام جزایی و همچنین نظارت و بازرسی بر زندان‌ها و بازداشتگاه‌ها و هر مکانی که احکام جزایی در آن اجرا می‌شود، می‌باشد. در اجرای این تکلیف، وزیر کشور بر زندان‌ها نظارت مستمر داشته و هر شش ماه یک گزارش از وضعیت زندانیان و بازداشت‌شدگان را ارائه می‌دهد. علاوه بر این، اداره زندان‌ها نیز برعهده دادستانی است و این نهاد علاوه بر حبس، بر اجرای تمام احکام جزایی نظارت دارد.^{۲۵}

در نظام حقوقی کشور فرانسه، در ابتدا بیشتر اقدامات اجرای احکام توسط نهاد دادسرا انجام می‌شد.^{۲۶} ماده ۷۰۷-۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه در این مورد مقرر داشته: «دادسرا و طرف‌های دعوا، اجرای حکم مجازاتی را که مربوط به هر یک از آنها است دنبال می‌کنند.» این امر نشان‌دهنده تفکیک بسیار روشن میان اجرای رأی مربوط به منافع خصوصی بزه‌دیده و اجرای حکم کیفری به معنای واقعی کلمه را نشان می‌دهد. براین اساس، اجرای مفاد جزایی رأی کیفری در صلاحیت دادسرا قرار داشت. به‌صورتی که در صورت صدور حکم آزادی و تبرئه، اگر شخص تحت تعقیب در زندان بود، دادسرا باید آزادی وی را تضمین می‌کرد و در صورت محکومیت، دادسرا موظف بود اجرای مجازات اعلام شده را به مجرد لازم‌الاجرا شدن حکم، تضمین نماید. اگر مجازات از نوع زندان بود، دادسرا باید اقدام به زندانی کردن محکوم می‌نمود و اگر مجازات جریمه نقدی بود، دادسرا موظف بود نسبت به دریافت آن اقدام کند.^{۲۷} البته هم قضات مشغول در دادسرا که در اداره امور زندان‌ها اشتغال داشته و هم سایر اشخاص، دخالتی از حیث قضایی نداشتند و دخالت آنان، صرفاً

۲۴. سجاد افشار، آشنایی با نظام‌های قضایی در حقوق تطبیقی: هلند (تهران: مرکز انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۹۵)، ۲۰-۱۷.

۲۵. محمود ابراهیمی، آشنایی با نظام‌های قضایی در حقوق تطبیقی: عربستان (تهران: مرکز انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۹۵)، ۵۸-۶۰.

26. Jacqueline Hodgson, Bureaucracy, and Ideology. "in French Criminal Justice: Some Empirical Observations". *Journal of Law and Society* 29(2002), 3.

۲۷. روزه پرو، نهادهای قضایی فرانسه، ترجمه شهرام ابراهیمی، عباس تدین و غلامحسین کوشکی (تهران: انتشارات سلسبیل، ۱۳۸۴)، ۶۵۹.

اداری محسوب می‌شد.^{۲۸} اما اکنون در این کشور، اجرای احکام برعهده قاضی اجرای مجازات قرار گرفته که نهادی مستقل از دادسرا محسوب می‌شود. در ادامه راجع به قاضی اجرای مجازات فرانسه بیشتر گفته خواهد شد.

پیش‌تر گفته شد که اکنون در ایران، اجرای احکام برعهده قاضی و معاونت اجرای احکام کیفری است که زیرمجموعه دادسرا هستند. نکته اینکه برخلاف اغلب کشورها، در ایران، کلیه قضات دادسرا دارای پایه قضایی بوده و تابع نظام حقوقی حاکم بر قضات‌اند. دادسرا زیرمجموعه قوه قضاییه است و به تبع آن، نهادهای زیرمجموعه دادسرا و مقامات آن، از جمله معاونت اجرای احکام کیفری و قاضی اجرای احکام نیز در مجموعه قوه قضاییه جای دارند. بنابراین اجرای مجازات، امری با ماهیت قضایی شناخته شده که باید توسط قوه قضاییه اجرا شود.

۲-۲- اجرای احکام در ساختار دادگاه

در برخی از کشورها، وظیفه اجرای احکام کیفری برعهده «دادگاه» قرار داده شده است. حال این دادگاه می‌تواند «دادگاه صادرکننده حکم» و یا «دادگاه مستقل» باشد. این دیدگاه در پرتو اصل قضایی کردن اجرای احکام، اصل استقلال قضایی و همچنین اصل تفکیک قوا، شکل گرفته است. براین مبنای، اجرای مجازات یک امر قضایی بوده و باید توسط قوه قضاییه، دادگاه و قاضی مستقل اجرا شود.

از اواسط سده بیستم میلادی، برخی از کشورهای جهان از جمله فرانسه، درصد موضوعیت بخشیدن و ارج نهادن به مرحله اجرای احکام کیفری افتاده و با پیش‌بینی نهادهای قاضی اجرای مجازات و دادگاه اجرای مجازات، درصد ارائه راهکاری جدید و نظام‌مند برای تحقق اهداف اجرای کیفر برآمده‌اند.^{۲۹} از همین روست که خانم لازرژ^{۳۰}، گزارشگر مجمع ملی فرانسه، با پیش‌بینی قاضی اجرای مجازات معتقد است که: «از این پس، فرایند کیفری با اعمال مجازات محکوم پایان نمی‌یابد؛ بلکه تا پایان اعمال مجازات ادامه دارد. بنابراین لازم است که قاضی اجرای مجازات بداند که وی یک قاضی مستقل و تمام و کمال است و تصمیماتش می‌تواند مورد تجدیدنظر واقع شود.»^{۳۱} قانونگذار فرانسوی با فهم این موضوع که هدف از اجرای مجازات، اصلاح و باز اجتماعی کردن محکوم است و به نوعی نقش دادرسی، به روز اعلام محکومیت محدود نشده و در همه مدت اجرای حکم نیز باید ادامه یابد؛ مقام جدیدی تحت عنوان «قاضی اجرای مجازات»^{۳۲} را ایجاد نموده تا عهده‌دار اعمال

۲۸. برنارد بولک، «قاضی اعمال‌کننده مجازات‌ها در حقوق فرانسه»، ترجمه جعفر کوشا، ۴، دسترسی در: ۱۳۹۸/۱۲/۱۸، <http://www.tahayori.ir/articles/text/pdf/pdfatx4.pdf>

۲۹. حسن رودسرابی، «قضایی شدن اجرای احکام کیفری» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۱)، ۲.

30. Lazerges

31. Marie Elisabeth Cartier, "La judiciarisation de l'exécution des peines", *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé* 1(2001): 90.

32. Juge d'application de la peine (JAP).

مجازات شود. این نهاد در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۹۵۸ تأسیس شد و البته عملاً از سال ۱۹۴۵ وجود داشت. در این کشور، ایده به‌کارگیری قضاات در امر نظارت و بازدید از زندان‌ها از حقوق روم اقتباس شده است.^{۳۳}

اکنون، قاضی اجرای مجازات در فرانسه، نهادی مستقل از دادسرا و هم‌شان قاضی دادگاه است. این قاضی در انجام وظایف خود از معاونان و اشخاص متعددی همچون مأموران تعلیق مراقبتی، مددکاران اجتماعی، نمایندگان افتخاری و ... یاری می‌جوید. نقش وی بسیار گسترده و از جمله وظایف او عبارت از نظارت و دخالت در آنچه به‌چگونگی رفتار زندانیان مربوط می‌شود «بوعده خروج، اعمال آزادی مشروط، نظام نیمه آزادی، استقرار در بیرون از زندان، تعلیق آزمایشی، خدمات عام‌المنفعه و ...» می‌باشد. همچنین وی نوعی سرپرستی بر همه کسانی که مجازات خود را در محیط باز می‌گذرانند، دارد. برای نمونه شخصی که به تعلیق مجازات محکوم شده و تحت مراقبت است یا کسی که از آزادی مشروط بهره‌مند شده است، تحت نظر قاضی اجرا قرار دارد.^{۳۴} همچنین قضاات اجرای مجازات برای نظارت مطلوب بر اجرای احکام با مراکز بازپروری و مراقبت همکاری می‌کنند. این مراکز از مشاورانی تشکیل شده که هم از لحاظ حقوقی و هم از نظر مددکاری اجتماعی، آموزش دیده‌اند. نقش مشاور در این است که همواره باید با قاضی اجرای مجازات در تماس باشد و وی را از نحوه اجرای مشکلات اجرایی و اینکه آیا مجازات به خوبی اجرا می‌شود یا خیر مطلع سازد.^{۳۵} درنهایت، قانونگذار فرانسوی در سال ۲۰۰۵ میلادی، دادگاه اجرای مجازات را تأسیس نمود. طبق ماده ۷۱۲-۱ قانون آیین دادرسی کیفری این کشور، نهاد اجرای احکام از دو شعبه قاضی اجرای مجازات و دادگاه اجرای مجازات تشکیل شده است. طبق ماده ۷۱۲-۳: «در حوزه دادگاه تجدیدنظر یک یا چند دادگاه اجرای مجازات که صلاحیت محلی آن با صلاحیت یک یا چند دادگاه شهرستان آن حوزه در ارتباط است و توسط آیین‌نامه تعیین می‌شود، تشکیل می‌گردد. دادگاه اجرای مجازات از یک رئیس و دو مستشار که توسط رئیس شعبه اول از میان قضاات اجرای مجازات حوزه دادگاه تجدیدنظر برگزیده می‌شوند، تشکیل می‌شود ... مذاکرات حضوری که این مرجع به آنها اقدام می‌کند در مقر دادگاه‌های مختلف شهرستان حوزه دادگاه تجدیدنظر یا در مؤسسات زندانی حوزه برگزار می‌شود.» این دادگاه در زمینه اجرای مجازات دارای اختیاراتی می‌باشد؛ از جمله تدابیر دوره تأمینی، آزادی مشروط یا تعلیق مجازات که در صلاحیت قاضی اجرای مجازات نیست، با رأی موجه این دادگاه، مورد موافقت، اصلاح، تعویق، رد، مسترد یا باطل می‌گردد.^{۳۶} همانند تصمیمات قاضی اجرای مجازات، تصمیمات دادگاه اجرای مجازات نیز می‌تواند توسط محکوم، دادستان شهرستان و دادستان

33. S. Plawski, *Droit penitentiaire* (Lille: Presses University du Septentrion, 1997), 250.

۳۴. پرو، پیشین، ۶۶۰.

۳۵. بهزاد رضوی فرد، *جلوه‌هایی از حقوق کیفری فرانسه*. مجموعه مقالات و سخنرانی‌های میشل مسه و برنارد اوبر

(تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۵)، ۶۲.

۳۶. نک: ماده ۷۱۲-۷ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

استان، مورد اعتراض و تجدیدنظرخواهی قرار گیرد.^{۳۷} رسیدگی به اعتراض به برخی از قرارهای این نهاد، در صلاحیت رئیس شعبه اجرای مجازات دادگاه تجدیدنظر و رسیدگی به اعتراض به برخی از آرای این نهاد، در صلاحیت شعبه اجرای مجازات دادگاه تجدیدنظر است. در مورد اخیر، جلسه رسیدگی به اعتراض، با حضور رئیس دادگاه و دو مستشار و همچنین حضور یک مسؤول انجمن بازپروری محکوم و یک مسؤول انجمن کمک به بزه‌دیدگان تشکیل می‌شود.^{۳۸}

برعکس فرانسه، در نظام کیفری کشور انگلستان، نهاد قضایی اجرای مجازات به صورت مستقل پیش‌بینی نشده است و مقوله اجرای مجازات، عملاً به‌عهده دادگاهی است که مجازات را تعیین کرده است. برای مثال در مورد اجرای مجازات جزای نقدی، چنانچه حکم از دادگاه صلح صادر شده باشد، همان دادگاه، اجرا کننده حکم محسوب می‌شود و چنانچه، دادگاه جزا به نحوی در تعیین مجازات مداخله نموده و یا خود رأساً اقدام به صدور حکم نموده است نیز دادگاه صلحی که پرونده را برای رسیدگی انتقالی و یا تعیین مجازات به دادگاه جزا ارسال داشته است و یا دادگاه صلح محل سکونت مرتکب، مرجع مجری حکم محسوب می‌شود.^{۳۹} اصولاً در این سیستم، دادگاهی که مجازات را تحمیل می‌نماید می‌تواند در آن دخل و تصرف هم داشته باشد. بر این اساس، دادگاه صادرکننده مجازات می‌تواند نسبت به اصلاح یا تخفیف در کیفر تصمیم‌گیری کند.^{۴۰} در انگلستان، کنشگران اجرای احکام کیفری، دادگاه صلح، دادگاه جزا، اداره تعلیق مراقبتی و هیأت آزادی مشروط هستند. بنابراین، این کشور، از رویکرد چندنهادی در اجرای احکام استفاده می‌کند و در این بین، نهادهای پیرا قضایی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. با توجه به صلاحیت رسیدگی دادگاه جزا که فقط بر اساس کیفرخواست قابل تعقیب است و نیز آن دسته از جرایم دو وجهی که در دادگاه صلح به صورت اختصاری رسیدگی نمی‌شوند؛ وضعیت اجرای حکم کیفری این جرایم مشخص می‌گردد.^{۴۱} باین حال

۳۷. نک: ماده ۷۱۲-۱۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

۳۸. نک: مواد ۷۱۲-۱۲ و ۷۱۲-۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

۳۹. نسرین مهرا، *دانشنامه حقوق کیفری انگلستان* (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲)، ۱۹۲.

۴۰. جان رسن اسپنسر، *آیین دادرسی کیفری در انگلستان*، ترجمه لیلا مقدادی و محمدرضا گودرزی (تهران: نشر جنگل، ۱۳۸۴)، ۱۷۳.

۴۱. در نظام حقوقی انگلستان، جرایم از منظر شیوه رسیدگی و دادگاه صالح به سه دسته جرایم اختصاری (Summary Offences)، جرایم با کیفرخواست (Indictable Offences) و جرایم دو وجهی (Either Way Offences) تقسیم می‌شوند. جرایم اختصاری یا بدون کیفرخواست که قابل رسیدگی در دادگاه‌های صلح، بدون حضور قضایی حرفه‌ای و هیأت منصفه می‌باشند، جرایمی را شامل می‌شود که مجازات آنها تا ۱۲ ماه حبس و یا ۵۰۰۰ پوند جزای نقدی باشد. عمده این جرایم نیز شامل ضرب و جرح‌های عادی و کم‌اهمیت، خسارت جزایی کمتر از ۲۰۰۰ پوند و تخلفات راهنمایی و رانندگی می‌باشد که به شیوه‌ای سریع و ساده رسیدگی می‌گردد. همچنین جرایم با کیفرخواست به جرایمی گفته می‌شود که به آنها با حضور قضات حرفه‌ای، هیأت منصفه و در دادگاه جزا رسیدگی می‌شود. جرایمی مانند قتل، سرقت مسلحانه و تجاوز به عنفدر این دسته جای می‌گیرند. اما جرایم دو وجهی اساساً جرایم قابل کیفرخواستی هستند که به موجب قانون می‌توانند در دادگاه صلح و یا دادگاه جزا مورد رسیدگی قرار گیرند. تعیین شیوه اختصاری یا با کیفرخواست نیز برعهده دادگاه صلح است. جرایم دو وجهی عبارتند از: الف. تمامی جرایمی که در جدول شماره یک قانون دادگاه‌های صلح ۱۹۸۰ «Magistrates Court Act» به‌عنوان جرم دو وجهی ذکر شده‌اند. ب. جرایمی که به موجب سایر قوانین پارلمان، دو وجهی شناخته می‌شوند. ←

به اصل یاد شده دو استثنای اساسی وارد است. اولاً اجرای برخی از پاسخ‌های کیفری ارفاق‌آمیز از سوی بعضی ادارات مختص همان پاسخ صورت می‌گیرد و ثانیاً اجرای احکام کیفری برخی از اشخاص محکوم به دلیل تأکید بر احترام به دادرسی افتراقی، ذیل نهاد مختص خود مشمول اجرا می‌شوند. برای مثال در جایی که مجرم به حبس ابد محکوم شده و در حال تحمل کیفر است؛ اعطای آزادی مشروط به‌عنوان یک مسئله مهم در صلاحیت دادگاه نیست؛ بلکه طی ضوابط و شرایطی در اختیار هیأت آزادی مشروط قرار دارد. البته یکی از اعضای مؤثر در هیأت آزادی مشروط نیز مقام قضایی است. اداره تعلیق مراقبتی، مصداق دیگر استثنای پاسخ‌مدار و یکی از نهادهای شبه‌قضایی فعال در مرحله اجرای احکام کیفری در سیستم حقوقی انگلستان است. هر یک از ۵۵ منطقه تعلیق مراقبتی در انگلستان دارای کمیته مسؤوّل تعلیق مراقبتی است. بیشتر اعضای این کمیته را قضات دادگاه‌های صلح محلی تشکیل می‌دهند. مأموران تعلیق مراقبتی بر اجرای محکومیت‌هایی چون تعلیق مراقبتی، خدمات عمومی عام‌المنفعه، تعلیق ساده مجازات و پرداخت جریمه‌های نقدی نظارت می‌کنند. بزهکاران زندانی نیز، پیش و پس از آزادی، چه به‌صورت اجباری از منظر قانونی و چه به‌صورت داوطلبانه، تحت کنترل و نظارت قرار می‌گیرند. استثنای دوم را نهادهای اجرای احکامی تشکیل می‌دهند که به تناسب اهمیت ویژگی‌های شخصیتی محکومان در راستای اجرای هر چه دقیق‌تر و افتراقی‌تر احکام کیفری پیش‌بینی شده‌اند. هیأت اطفال و نوجوانان بزهکار از جمله مصادیق نهادهایی است که علاوه بر دخالت در تعیین پاسخ‌های متناسب نسبت به اطفال و نوجوانان، به شکل مستمر و از طریق اعضای داوطلب خود بر فرایند اجرای پاسخ کیفری نظارت دارد.^{۴۲}

درمورد نقش دادگاه‌ها در اجرای احکام کیفری در ایران باید گفت، هرچند اجرای احکام برعهده دادسرا و مقامات آن گذارده شده است؛ اما قضات دادگاه در این زمینه دارای اختیاراتی اعم از مستقیم یا غیرمستقیم هستند. از جمله اینکه امکان بهره‌مندی محکومان از نهادهای ارفاقی همچون تعلیق اجرای مجازات و یا آزادی مشروط یا اعمال ضمانت اجراهای تخلف از آن، با پیشنهاد محکوم، دادستان و یا قاضی اجرای احکام، برعهده دادگاه صادرکننده حکم قرار گرفته است. همچنین در حوزه‌های قضایی بخش که دادسرا وجود ندارد، اجرای احکام کیفری به‌عهده خود دادگاه است. ضمن آنکه رفع ابهام و اجمال از رأی محکومیت، با دادگاه صادرکننده رأی قطعی است. بنابراین با صدور حکم محکومیت، ارتباط دادگاه با رأی صادره قطع نمی‌گردد و قاضی دادگاه همچنان در چگونگی اجرای رأی خود، تأثیرگذار و دارای صلاحیت می‌باشد.

چنین جرایمی از نظر تعداد بسیار بوده و برای نمونه شامل مزاحمت عمومی، جرایم خاص علیه اشخاص نظیر تهدید به قتل و ایراد ضرب و جرح با مقاومت در برابر دستگیری و برخی از جرایم جنسی نظیر نزدیکی غیرقانونی با یک دختر زیر ۱۶ سال است. (نسرین مهرا و بهزاد جهانی، «دستگیری شهروندی در حقوق ایران و انگلستان»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۱۴(۱۳۹۵)، ۴۳).

۴۲. مهدی امیری، احمد رضانی، ایرج گلدوزیان و سهراب صلاحی. «مطالعه تطبیقی جایگاه نهاد اجرای احکام در نظام - کیفری ایران، فرانسه و انگلستان». فصلنامه مطالعات حقوق تطبیقی ۲(۱۳۹۷)، ۴۹۸ و ۴۹۹.

۳- ارتباط نهاد اجرای احکام با سایر نهادها

با وجود اصل استقلال ساختاری و شخصی نهاد اجرای احکام و قاضی اجرای احکام کیفری، به دلیل رویکرد چندنهادی اجرای مجازات و حضور اشخاص و نهادهای مختلف در فرآیند اجرای احکام، نهاد اجرا در ارتباط و تعامل با نهادهای مختلف دیگری همچون دادستان، دادگاه صادرکننده حکم، ضابطان دادگستری، زندان‌ها و مأموران مختلف اجرا می‌باشد. در ادامه، این ارتباطات در پرتو اصل استقلال قضایی در ساختار اجرای احکام کیفری ایران تبیین می‌گردد.

۳-۱- ارتباط با دادستان

در ابتدا این پرسش اساسی وجود دارد که ارتباط قاضی اجرای احکام کیفری با دادستان چگونه است؟ آیا باید همانند دادیار از دادستان تبعیت کند یا مثل بازپرس مستقل است و توان اختلاف با دادستان را دارد؟ برخی در پاسخ گفته‌اند ارتباط قاضی اجرا با دادستان نه مانند ارتباط دادستان با دادیار است و نه ارتباط دادستان با بازپرس؛ بلکه وضعیت مشخصی در این خصوص در قانون آیین دادرسی کیفری طراحی شده است. توضیح اینکه از یک طرف، به موجب صدر ماده ۴۸۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲: «اجرای احکام کیفری به‌عهده دادستان است و معاونت اجرای احکام تحت نظارت و ریاست وی انجام‌وظیفه می‌کند.» و از طرف دیگر، به موجب مواد مختلف این قانون، به‌خصوص ماده ۴۸۹، به‌صورت ذاتی و مستقل، وظایفی برای قاضی اجرا مقرر شده است؛ لذا این نتیجه حاصل می‌شود که قاضی اجرا به‌عنوان رئیس یکی از معاونت‌های دادسرا یعنی معاونت اجرای احکام به‌صورت مستقل و بدون نیاز به اینکه تصمیمات او به‌نظر دادستان برسد، وظایف مقرر در قانون را انجام می‌دهد و این امر مانع نظارت و اعمال ریاست دادستان نیست. لذا در هر مورد که دادستان در راستای اعمال نظارت و ریاست خود تذکری به قاضی اجرای احکام بدهد یا از او بخواهد که به نحو مشخصی منطبق با قانون اتخاذ تصمیم کند، نظر وی برای قاضی اجرا لازم‌الاتباع است. چون از یک سو، اجرای احکام وظیفه ذاتی دادستان است و از سوی دیگر، حق ریاست برای او پیش‌بینی شده است.^{۴۳} به‌واقع، قاضی اجرای احکام، زیرمجموعه نهاد معاونت اجرای احکام کیفری است و نهاد یاد شده، زیر نظر دادستان به‌عنوان بالاترین مقام دادسرا قرار دارد؛ ولی این موضوع بر استقلال نهاد و قاضی اجرای احکام در مقابل دادستان خدشه‌ای وارد نمی‌کند. ضمن آنکه هر کدام از این اشخاص در مواردی می‌توانند در حوزه اجرای احکام به‌صورت مستقل از یکدیگر اتخاذ تصمیم نمایند. برای مثال هر دو حق پیشنهاد آزادی مشروط^{۴۴} یا تعلیق اجرای مجازات^{۴۵} را به دادگاه صادرکننده حکم قطعی دارند و از این منظر، قانونگذار بین آنها تفاوتی قائل نشده است. البته قانون در صورت اختلاف بین دادستان و قاضی اجرای احکام در مورد شیوه و چگونگی اجرای آرای کیفری ساکت

۴۳. جواد طهماسبی، آیین دادرسی کیفری (اجرای احکام کیفری). جلد چهارم، (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۸)، ۵۶ و ۵۷.

۴۴. نک: ماده ۵۸ قانون مجازات اسلامی.

۴۵. نک: ماده ۴۶ قانون مجازات اسلامی.

است و راه‌حلی به‌دست نمی‌دهد. به نظر نگارنده، هرچند قانونگذار گام‌های خوبی در جهت ساختار مستقل و مطلوب اجرا برداشته است؛ اما نمی‌توان ادعا داشت قاضی اجرای احکامی که در دادسرا به انجام‌وظیفه می‌پردازد و اصول سلسله‌مراتبی و تجزیه‌ناپذیری در آن وجود دارد و قاضی اجرا، از منظر قضایی، معاون یا دادیار دادسرا و دادستان محسوب می‌شود و از منظر اداری، تحت نظارت مستقیم دادستان قرار دارد، از استقلال قضایی کافی برخوردار است. در مقابل و در کشور فرانسه، قاضی اجرای مجازات، قاضی دادسرا نبوده؛ بلکه یک قاضی مستقل نشسته در دادگاه شهرستان و از استقلال قضایی کامل برخوردار است.

۳-۲- ارتباط با مرجع صادرکننده حکم

در نظام کیفری ایران، قاضی اجرای احکام کیفری، علاوه بر نقش نظارتی، به‌صورت استثنایی امکان اتخاذ تصمیم درمورد محکومان را دارد. هرچند بنا بر اصل اولیه، این قاضی حق تغییر، تخفیف یا تبدیل مجازات مذکور در حکم دادگاه را ندارد و در مواردی نیز صرفاً پیشنهاددهنده استفاده از نهادهای ارفاقی همچون آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات یا جایگزین‌های حبس به دادگاه صادرکننده حکم است و نمی‌تواند رأساً به صدور قرار آزادی مشروط یا تعلیق اجرای مجازات اقدام نماید؛ اما طبق ماده ۵۲۰ قانون آیین دادرسی کیفری: «هرگاه محکوم‌علیه به بیماری جسمی یا روانی مبتلا باشد و اجرای مجازات موجب تشدید بیماری و یا تأخیر در بهبودی وی شود، قاضی اجرای احکام کیفری با کسب نظر پزشکی قانونی تا زمان بهبودی، اجرای مجازات را به تعویق می‌اندازد. چنانچه در جرایم تعزیری امیدی به بهبودی بیمار نباشد، قاضی اجرای احکام کیفری، پس از احراز بیماری محکوم‌علیه و مانع بودن آن برای اعمال مجازات، با ذکر دلیل، پرونده را برای تبدیل به مجازات مناسب دیگر با در نظر گرفتن نوع بیماری و مجازات به مرجع صادرکننده رأی قطعی ارسال می‌کند.» بنابراین قاضی اجرا صرفاً در حوزه تعویق و تأخیر در اجرای مجازات از استقلال قضایی نسبت به دادگاه برخوردار است. همچنین در امور اعطای مرخصی به زندانیان، نوع و مکان نگهداری زندانیان، اعمال تنبیهات انضباطی، صدور قرار موقوفی اجرا و ... قاضی اجرا دارای اختیارات قانونی لازم و مستقل است؛ اما در قبال تبدیل مجازات تابع نظر دادگاه صادرکننده حکم قطعی است. به‌گونه‌ای که دادگاه در رد یا قبول پیشنهاد اجرای احکام مخیر است و درصورت رد پیشنهاد قاضی اجرا، وی حق اعتراض نیز ندارد. حال آنکه نهاد قاضی اجرا در فرانسه از استقلال عمل لازم برخوردار است و تصمیمات وی اصولاً نیازمند تأیید مقامات و نهادهای دیگر، ازجمله دادگاه صادرکننده حکم نیست. به‌گونه‌ای که آرای مربوط به زندان باز، تقسیط و تعلیق مجازات، استقرار تحت نظارت الکترونیکی و آزادی مشروط پس از نظر نماینده اداره زندان‌ها، توسط قاضی اجرا صادر می‌شود.^{۴۶}

۳-۳- ارتباط با ضابطان دادگستری

ماده ۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری بیان داشته: «ضابطان دادگستری مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات دادستان در کشف جرم، حفظ آثار و علائم و جمع‌آوری ادله وقوع جرم، شناسایی، یافتن و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم، تحقیقات مقدماتی، ابلاغ اوراق و اجرای تصمیمات قضایی، به موجب قانون اقدام می‌کنند.» ضابطان دادگستری به دو دسته ضابطان عام و خاص تقسیم می‌شوند.^{۴۷} ضابطان عام افرادی هستند که صلاحیت عام دخالت در مورد هر جرمی را دارند و وظایف و اختیارات آنها محدود به جرایم معین یا شرایط خاصی نیست. در مقابل، ضابطان خاص، اشخاصی هستند که صلاحیت دخالت آنها محدود به جرایمی خاص یا شرایطی معین است و در غیر آن جرایم یا بدون تحقق آن شرایط، حق مداخله و اقدام ندارند.^{۴۸} به هر روی، مأموران نیروی انتظامی، به شرط داشتن شرایط قانونی^{۴۹}، مصداق ضابط عام محسوب می‌شوند و یکی از وظایف آنها، کمک به اجرای احکام کیفری قطعی و لازم‌الاجرا است. در این زمینه ماده ۴۹۶ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: «تمام ضابطان دادگستری، نیروهای انتظامی و نظامی ... در حدود وظایف خود مکلفند دستور قاضی اجرای احکام کیفری را در مقام اجرای رأی که مرتبط با اجرای آن است، رعایت کنند. متخلف از مقررات این ماده، علاوه بر تعقیب انتظامی و اداری، به مجازات مقرر قانونی^{۵۰} نیز محکوم می‌شود.» بنابراین، ضابطان دادگستری تحت نظارت و آموزش قاضی اجرای احکام در مواردی مثل جلب و دستگیری محکومان و اجرای مجازاتی از قبیل شلاق، تبعید، اعدام و قصاص اقدام می‌کنند و حق مخالفت و یا استنکاف از دستور قضایی قاضی اجرا را ندارند. البته قانونگذار برای اجرای هر یک

۴۷. ماده ۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری: «ضابطان دادگستری عبارتند از: الف. ضابطان عام شامل فرماندهان، افسران و درجه‌داران نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران که آموزش مربوط را دیده باشند. ب. ضابطان خاص شامل مقامات و مأمورانی که به موجب قوانین خاص در حدود وظایف محول شده ضابط دادگستری محسوب می‌شوند؛ از قبیل رؤسا، معاونان و مأموران زندان نسبت به امور مربوط به زندانیان، مأموران وزارت اطلاعات و سازمان اطلاعات سپاه و مأموران نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. همچنین سایر نیروهای مسلح در مواردی که به موجب قانون تمام یا برخی از وظایف ضابطان به آنان محول شود، ضابط محسوب می‌شوند. تبصره. کارکنان وظیفه، ضابط دادگستری محسوب نمی‌شوند، اما تحت نظارت ضابطان مربوط در این مورد انجام وظیفه می‌کنند و مسؤولیت اقدامات انجام شده در این رابطه با ضابطان است. این مسؤولیت نافی مسؤولیت قانونی کارکنان وظیفه نیست.»

۴۸. علی خالقی، *آیین دادرسی کیفری*، جلد اول، (تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۶)،

۵۱.

۴۹. ماده ۳۰ قانون آیین دادرسی کیفری: «احراز عنوان ضابط دادگستری، علاوه بر وثاقت و مورد اعتماد بودن منوط به فراگیری مهارت‌های لازم با گذراندن دوره‌های آموزشی زیر نظر مرجع قضایی مربوط و تحصیل کارت ویژه ضابطان دادگستری است. تحقیقات و اقدامات صورت‌گرفته از سوی اشخاص فاقد این کارت، ممنوع و از نظر قانونی بدون اعتبار است.»

۵۰. ماده ۵۷۶ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی: «چنانچه هر یک از صاحب‌منصبان و مستخدمین و مأمورین دولتی و شهرداری‌ها در هر رتبه و مقامی که باشند از مقام خود سوءاستفاده نموده و از اجرای اوامر کتبی دولتی یا اجرای قوانین مملکتی و یا اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی یا هرگونه امری که از طرف مقامات قانونی صادر شده باشد جلوگیری نماید به انفصال از خدمات دولتی از یک تا پنج سال محکوم خواهد شد.»

از مجازات، شرایط و ضوابط خاصی را در قوانین و آیین‌نامه‌های مختلف تدوین نموده است و بنابراین بایستی آموزش‌های لازم در این زمینه به ضابطان ارائه شود و همچنین از افراد واجد صلاحیت و آشنا به امور حقوقی و فنی موضوع، جهت اجرای احکام استفاده گردد.

۳-۴- ارتباط با زندان

زندان محل نگهداری محکومان به حبس است و به همین دلیل ارتباط و تعامل نزدیکی بین نهاد اجرای احکام و زندان‌ها وجود دارد. مأموران زندان، همانند ضابطان دادگستری، موظف به اجرای دستورات قاضی اجرای احکام در حدود قوانین و مقررات هستند؛ زیرا قاضی اجرا، وظیفه نظارت بر اجرای احکام و زندان‌ها را برعهده دارد. به جهت اهمیت موضوع ارتباط و حضور مستمر قضات اجرا در زندان، تبصره ۲ ماده ۴۸۴ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر نموده: «معاونت اجرای احکام کیفری یا واحدی از آن می‌تواند با تصویب رئیس قوه قضاییه در زندان‌ها و یا مؤسسات کیفری مستقر شود.» این امر به دلیل ضرورت حضور مستمر قاضی اجرا در زندان، جهت ارتباط مستقیم با محکومان، نظارت بر چگونگی اجرای حبس، رعایت حقوق زندانیان و بهره‌مندی آنها از مزایای قانونی می‌باشد. ضمن آنکه مأموران زندان نیز در مقابل قاضی اجرا دارای وظایفی هستند؛ از جمله آنکه طبق قسمت اخیر ماده ۵۱۸ قانون پیش‌گفته: «... رئیس زندان مکلف است پس از اتمام مدت حبس چنانچه محکوم‌علیه به اتهام دیگری در بازداشت نباشد، فوری برای آزادی زندانی اقدام نماید و نتیجه اقدامات را بلافاصله به قاضی اجرای احکام کیفری اعلام کند.» یا طبق ماده ۵۱۹: «رئیس زندان مکلف است هرگونه انتقال یا اعزام زندانی به زندان یا حوزه‌های قضایی دیگر و نیز بازگشت وی را بلافاصله و حسب مورد، به قاضی اجرای احکام کیفری یا مرجع قضایی مربوط به طور کتبی و با ذکر ادله و سوابق اطلاع دهد.»

۳-۵- ارتباط با سایر مقامات اجرا

استفاده از دانش متخصصانی همچون مددکاران اجتماعی، جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان در راستای اصلاح و بازپروری مجرمان و کاهش آمار تکرار بزهکاری، سابقه‌ای طولانی دارد. برای مثال کشور فرانسه اولین بار در سال ۱۹۴۵ میلادی استفاده از سرویس مددکاری اجتماعی را عملیاتی کرد و یا در کشور انگلستان، مددکاران اجتماعی یا سایر متخصصان مثل جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان در مرحله اجرای مجازات حضور دارند و به انجام وظیفه می‌پردازند.^{۵۱} به واقع، دستگاه قضایی و قاضی اجرای احکام، به سان راهبر و راهنمای نظام اجرای مجازات هستند. اما این نظام، علاوه بر راهبر و راهنما، نیازمند ارکان و مقامات دیگری نیز هست تا به مقصود خود که همانا اجرای صحیح و نیل به اهداف کیفرها است، برسد. در نظام حقوقی ایران، مقامات نهاد اجرای احکام کیفری، علاوه بر قاضی اجرا، مددکار اجتماعی، مأمور اجرا، مأمور مراقبتی و سایر کارمندان اداری هستند. همه این

51. P. Raynor, et al. *Developments in Social Work with Offenders*, (London: Jessica Kingsley Publisher, 2007), 9.

اشخاص، زیر نظر قاضی اجرای احکام به انجام وظایف تخصصی خود می‌پردازند و از این حیث، حق مخالفت با دستورات و تصمیمات قضایی قاضی اجرا را ندارند. به عبارت دیگر، قاضی اجرا در برابر این اشخاص از استقلال کامل قضایی برخوردار است و می‌تواند طبق صلاحدید قضایی خود عمل کند.^{۵۲} اقتضای اصل قضامندی مجازات هم همین است. این اشخاص در چهارچوب مقررات موجود و بنا بر علم و تخصص خود به ارائه پیشنهاد و راهکار به قاضی می‌پردازند و اصولاً قاضی اجرا نیز باتوجه به اصل تخصص‌گرایی، پیشنهادهای این اشخاص همچون پیشنهادهای مددکاران اجتماعی را خواهد پذیرفت و چنانچه عقیده‌ای مخالف با آنها داشته باشد، ضمن استدلال متقن قضایی، تصمیم‌گیری خواهد کرد. ضمن آنکه این اشخاص به طور مستقل، حق تصمیم‌سازی در مورد محکومان را ندارند و یا نمی‌توانند مستقیماً از دادگاه صادرکننده حکم درخواستی مانند استحقاق محکوم در برخورداری از نهادهای ارفاقی نمایند؛ بلکه این امور تنها از رهگذر قاضی اجرای احکام امکان‌پذیر است.

نتیجه‌گیری

فرایند دادرسی کیفری با محاکمه و صدور حکم مجازات بزهکار پایان نمی‌یابد؛ بلکه در پس صدور حکم، مرحله مهم‌تری از سیستم عدالت کیفری وجود دارد و آن «اجرای احکام کیفری» است. ساختار و شیوه اجرای آرای کیفری، باید به‌گونه‌ای باشد که الزامات اصول دادرسی منصفانه از جمله اصل استقلال قضایی در آن رعایت شده باشد.

در نظام‌های حقوقی مختلف، ساختار اجرای احکام کیفری، به‌عنوان بخشی از ساختار دادگستری، متفاوت از همدیگر است. مطالعه مقایسه‌ای موضوع نشان داد که از یک سو، اجرای احکام می‌تواند برعهده دادرسی و مقامات آن باشد که در این فرض، براساس نظام حقوقی هر کشور، دادرسی زیرمجموعه قوه قضاییه یا قوه مجریه خواهد بود و از دیگر سو، اجرای احکام می‌تواند برعهده دادگاه و مقامات آن باشد که در این فرض نیز، دادگاه اجرای حکم می‌تواند همان دادگاه صادرکننده حکم و یا دادگاهی مستقل باشد. در کشور ایران، طبق قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، اجرای احکام کیفری برعهده نهاد «دادسرا»، «معاونت اجرای احکام کیفری» و مقام «قاضی اجرای احکام کیفری» قرار داده شده است و اشخاص دیگری همچون مددکاران اجتماعی، مأموران اجرا و مأموران مراقب، دیگر متخصصان و کنشگران مرحله اجرای آرای کیفری هستند. بنابراین، از نظر ساختاری،

۵۲. صلاحدید قضایی، وجود اختیار برای قاضی در صدور تصمیم قضایی براساس صلاحدید خود است. توانایی و قابلیت قاضی در اعمال صلاحدید خود، جلوه‌ای از استقلال قضایی است. اصل صلاحدید قضایی به قاضی اجازه می‌دهد، در صورت اقتضا، تصمیم حقوقی منطبق با صلاحدید و عقیده خود را هرچند در مخالفت با عقیده دیگران باشد، اتخاذ نماید. البته قاضی بیشتر تلاش می‌کند تا مقصود قانونگذار را دریابد. صلاحدید قضایی متفاوت از اختیارات قضایی قانونی است. در فرض دوم، قاضی به‌عنوان ابزاری جهت اجرای قانون تلقی می‌شود. حتی اگر آنها اعتقاد داشته باشند که باید براساس صلاحدید خود عمل کنند به‌نظر باید مبتنی بر قانون بوده و جهت حصول اهداف تعیین‌شده قانونی باشد. (نسرین مهر، عباس مؤذن و مجید قورچی بیگی، «تحلیل تطبیقی الگوهای کیفردهی در نظام کیفری ایران و انگلستان»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۳۰ (۱۳۹۶)، ۱۱۸).

اجرای آرای کیفری برعهده دادسرای است که در معیت دادگاه صادرکننده حکم انجام‌وظیفه می‌کند. ضمن آنکه نهاد جدیدی با نام «معاونت اجرای احکام کیفری» به مجموعه دادسرا افزوده شده و وظیفه تخصصی اجرای احکام را برعهده گرفته است. البته برخلاف قاضی اجرای مجازات در فرانسه و نهادهای پیرا قضایی اجراکننده مجازات در سایر کشورها، قاضی اجرای احکام کیفری در ایران در هیچ‌کدام از نهادهای اصلاحی، ارفاقی و بارپرورانه همچون آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات و دیگر نهادهای تخفیفی و تشویقی حق اقدام مستقل را ندارد و فقط «قاضی پیشنهاد دهنده» است و تصمیم نهایی با دادگاه صادرکننده حکم است. حال آنکه اعطا نشدن اختیار کافی به قاضی اجرا و موکول کردن تصمیمات ماهوی او به تصویب دادگاه صادرکننده حکم، مغایر با اصل استقلال قضایی و فردی کردن کیفرها است. ضمن آنکه شاید قاضی اجرا از منظر ساختاری و در ارتباط با قوه مجریه و فشارهای خارج از قوه قضاییه، مستقل باشد؛ اما از منظر درون‌سازمانی و در پاسخ به این پرسش که آیا قاضی اجرا و نهاد اجرا از استقلال کامل در برابر دادسرا و دادستان برخوردارند، باید گفت چنین نیست؛ زیرا وظیفه ذاتی اجرای حکم برعهده دادسرا قرار داده شده و نمی‌توان از استقلال معاونت اجرای احکام از دادسرا سخن گفت. دادسرای که خود نماینده جامعه و عهده‌دار تعقیب جرم بوده، اینک در پی مجازات کردن مجرم است. رویکرد مقام تعقیب نسبت به محکوم که در مراحل اولیه دادرسی شکل گرفته است، اینک می‌تواند در مرحله اجرا و در قالب نوع اجرای مجازات بر مجرم و یا فشار بر قاضی اجرا خود را نشان دهد. دادگاه صادرکننده حکم نیز مرحله دادرسی و محاکمه را انجام می‌دهد؛ یعنی با بی‌طرفی و استقلال کامل، مجرم بودن یا نبودن متهم و قابلیت یا عدم‌قابلیت سرزنش او را ارزیابی و درنهایت اقدام به کیفردهی می‌نماید. اما با صدور حکم، این مرحله از فرآیند دادرسی پایان می‌یابد. به‌نظر می‌رسد دادگاه صادرکننده حکم نیز نمی‌تواند به خوبی کار اجرای آن را انجام دهد؛ زیرا اولاً مرحله اجرا متفاوت از رسیدگی و صدور رأی بوده و نیازمند تجربه، تخصص و ارتباط با سایر نهادها می‌باشد و ثانیاً، مشغله رسیدگی دادگاه‌ها، اجازه این ارتباطات و اجرای احکام را نمی‌دهد.

به‌نظر می‌رسد بهترین نهاد برای اجرای احکام کیفری، همانا دادگاه مستقل است که می‌تواند نام «دادگاه اجرای احکام کیفری» را به خود گیرد. تجربه‌ای که نظام قضایی فرانسه آن را به خوبی پشت سر گذرانده و می‌تواند مورد توجه قانونگذار ایران نیز قرار گیرد. از این رو پیشنهاد می‌شود با تصویب قانون مستقل و جامعی تحت عنوان «قانون اجرای احکام کیفری»، در معیت هر دادگستری شهرستان یا مجتمع قضایی کیفری، نهادی تحت عنوان «دادگاه اجرای احکام کیفری» تأسیس شود. این دادگاه می‌تواند دارای شعبه یا شعبات مختلف باشد و قضات آن از دانش، استقلال قضایی، اختیارات کافی، تجربه قضایی و تخصص لازم در امر اجرای احکام برخوردار باشند. این مرجع پس از قطعی شدن رأی صادره و ارسال پرونده، کار اجرای احکام را با کمک دیگر اشخاص متخصص و همچنین نهادهای پیرا قضایی انجام خواهد داد. ضمن آنکه هرچند اصل استقلال قضایی در برابر نهادهای پیرا قضایی پذیرفته شده است؛ اما اعطای اختیارات کافی به اشخاصی چون مددکار اجتماعی و نهادهای مرتبط، به‌گونه‌ای که در تعارض با اصل استقلال نباشد، در راستای اصل فردی کردن مجازات‌ها، مطلوب خواهد بود.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- ابراهیمی، محمود. *آشنایی با نظام‌های قضایی در حقوق تطبیقی*. عربستان. تهران: مرکز انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۹۵.
- اسپنسر، جان رسن. *آیین دادرسی کیفری در انگلستان*. ترجمه لیلا مقدادی و محمدرضا گودرزی، تهران: نشر جنگل، ۱۳۸۴.
- استفانی، گاستون، ژرژ لواسور و برنارد بولک. *آیین دادرسی کیفری*. ترجمه حسن دادبان، جلد اول، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۷.
- افشار، سجاد. *آشنایی با نظام‌های قضایی در حقوق تطبیقی*. هلند. تهران: مرکز انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۹۵.
- امیری، مهدی، احمد رضانی، ایرج گلدوزیان و سهراب صلاحی. «مطالعه تطبیقی جایگاه نهاد اجرای احکام در نظام - کیفری ایران، فرانسه و انگلستان». *فصلنامه مطالعات حقوق تطبیقی* ۲(۱۳۹۷): ۴۹۳-۵۱۹.
- بابایی، پرویز. *فرهنگ اصطلاحات فلسفه*. تهران: نشر نگاه، ۱۳۹۰.
- باقری نژاد، زینب. *اصول آیین دادرسی کیفری*. تهران: نشر خرسندی، ۱۳۹۴.
- بولک، برنارد. «قضای اعمال کننده مجازات‌ها در حقوق فرانسه». ترجمه جعفر کوشا، دسترسی در: <http://www.tahayori.ir/articles/text/pdf/pdfatx4.pdf> ۱۳۹۸/۱۲/۱۸
- پرو، روژه. *نهادهای قضایی فرانسه*. ترجمه شهرام ابرهیمی، عباس تدین و غلامحسن کوشکی، تهران: انتشارات سلسبیل، ۱۳۸۴.
- تنگستانی، محمدقاسم. *استقلال و مسؤولیت قوه قضاییه*. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۷.
- جلالی، محمد و سعید برخورداری. «بررسی تطبیقی عوامل مؤثر بر جایگاه حقوقی - اساسی دادستانی در میان قوا». *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی* ۶۳(۱۳۹۸): ۱۳۱-۱۶۲.
- حبیبی تبار، جواد. *گام به گام با نهاد دادرسی*. قم: نشر گام به گام، ۱۳۸۸.
- خالقی، علی. *آیین دادرسی کیفری*، جلد اول، چاپ سی و چهارم. تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۶.
- دانش، تاج زمان. «تشکیلات و سازمان زندان‌های فرانسه». *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران* ۱۳(۱۳۵۲): ۴۱-۵۳.
- رضوی فرد، بهزاد. *جلوه‌هایی از حقوق کیفری فرانسه*. مجموعه مقالات و سخنرانی‌های میشل مسه و برناتد اویر. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۵.
- رودسرای، حسن. «قضایی شدن اجرای احکام کیفری». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۱.
- سعیدی نژاد، یاسمن. «بررسی تطبیقی اجرای مجازات زندان در حقوق ایران و انگلستان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۸.
- طهماسبی، جواد. *آیین دادرسی کیفری (اجرای احکام کیفری)*. جلد چهارم، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۸.
- عمید، حسن. *فرهنگ فارسی*. تهران: نشر راه رشد، ۱۳۸۹.
- فضائلی، مصطفی. *دادرسی عادلانه*. چاپ سوم، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴.

- کاظمی جویباری، مهدی. «قرائت جرم‌شناختی موازین دادرسی عادلانه». پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۸.
  - مهرا، نسرين و بهزاد جهانی. «دستگیری شهروندی در حقوق ایران و انگلستان». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۱۴(۱۳۹۵): ۳۵-۵۸.
  - مهرا، نسرين، عباس مؤذن و مجید قورچی بیگی. «تحلیل تطبیقی الگوهای کیفردهی در نظام کیفری ایران و انگلستان». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۲۰(۱۳۹۶): ۱۰۵-۱۴۰.
  - مهرا، نسرين. دانشنامه حقوق کیفری انگلستان. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲.
  - نجفی ابرندآبادی، علی حسین. درآمدی بر پژوهش در نظام عدالت کیفری: فرصتها و چالشها، سخنرانی در همایش ملی پژوهش در نظام عدالت کیفری، اداره کل دفتر آموزش و پژوهش نیروهای مسلح. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۳.
  - نوبهار، رحیم. «به سوی مجازات‌های هر چه انسانی‌تر». مجموعه مقالات همایش بین‌المللی حقوق بشر و گفتگوی تمدن‌ها. تهران: انتشارات دانشگاه مفید، ۱۳۸۰.
  - همتی، مجتبی. آشنایی با نظام‌های قضایی در حقوق تطبیقی: آلمان. تهران: مرکز انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۹۵.
- (ب) منابع خارجی

- Cartier, Marie Elisabeth. "La judiciarisation de l'exécution des peines". *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé* 1(2001): 87-107
- De Villiers, Wium P. "Is the Prosecuting Authority under South African Law Politically Independent? An Investigation into the South African and Analogous Models". *Journal of Contemporary RomanDutch Law* 74(2001): 211-238.
- Handbook on criminal justice responses to terrorism. UNODC Vient, 2009
- Hodgson, Jacqueline. Bureaucracy, and Ideology. in "French Criminal Justice: Some Empirical Observations". *Journal of Law and Society* 29(2002): 227-257.
- Kelly, William. "An Independent Judiciary: the core of the rule of law", International center for criminal law reform and criminal justice policy, <http://www.iccir.law.ubc.ca>
- Office of democracy and governance. *Guidance for promoting judicial independence and impartiality*, Washington DC: US agency for International Development, 2002.
- Plawski, S. *Droit penitentiaire*. Lille: Presses University du Septentrion, 1997.
- Raynor, P, et al. *Developments in Social Work with Offenders*. London: Jessica Kingsley Publisher, 2007.
- Siegismund, Eberhard. "The public prosecution office in Germany: legal statues, functions and organization" in UNAFEI Annual Report for 2001 and Resource Material Series 60(2003): 58-76.